

A ZENTAI MAGYAR KULTURÁLIS EGYESÜLET BETILTÁSTÖRTÉNETE (1933–1934)

DOMONKOS ÁDÁM

ABSTRACT

In my study, I will describe the considerations that the Yugoslav authorities weighed in their prolonged ban on the Hungarian Cultural Association in Zenta. In addition to outlining the historical context, I will discuss the authorities' criteria for examining the association life of Hungarian minority. In this context, I provide new contributions on the attitude of the central authorities in Yugoslavia towards Hungarian cultural self-organisation in Vojvodina. I will approach the history of the banning of the association from different angles, which will help to outline the scope and possibilities of Hungarian association life in Zenta.

BEVEZETÉS

Dolgozatomban a Zentai Magyarok Kulturális Egyesülete (Kulturno Udruženje Sencanskih Mađara), 1933 szeptemberétől Zentai Magyar Kulturális Egyesület (Mađarsko kulturno udruženje u Senti) betiltásának történetét mutatom be. A folyamatot nem kronologikus megközelítéssel, hanem meghatározott szempontok mentén vizsgálom meg. Ez az eljárás elengedhetetlen annak megértéséhez, hogy az államvédelmi hatóságok miként viszonyultak a társulat megalakításához

és működéséhez. Ennélfogva tanulmányomban az államvédelmi szervek működési logikáját szeretném bemutatni a téma történeti kontextusának felvázolása mellett.

A dolgozat megírásához a Vajdasági Levéltár 126. fondja II. részlegének és a belgrádi Arhiv Jugoslavije 14-es (A Jugoszláv Királyság Belügyminisztériuma 1919–1941), illetve 38-as (A Jugoszláv Királyság Minisztertanácsi Elnökségének Központi Sajtóirodája 1929–1941) fondjának vonatkozó iratait, továbbá a *Sentai Friss Ujságnak* az 1930-as évek első felét taglaló évfolyamait vettem alapul a történeti szakirodalom eredményei mellett.

A ZENTAI MAGYAR KULTURÁLIS EGYESÜLET BETILTÁSTÖRTÉNETE

Zentán 1933 márciusában az erősen erodálódott délvidéki magyar értelmiségi körhöz tartozó tizenhárom személy, akik élén dr. Kuthy Zoltán ügyvédjelölt állt, megalapították a Zentai Magyarok Kulturális Egyesületét abból a célból, hogy a magyar nyelvet, kultúrát egyesületi úton ápolják. A hatóságok mindvégig bizalmatlanul viszonyultak önszerveződésükhöz, akadályozták munkájukat, és állandó megfigyelés alatt tartották tevékenységüket. A Dunai Bánság Igazgatósága 1934 április elején megalapozatlan vádak alapján betiltotta a társulat működését, és noha az alapítók fellebbeztek a döntés ellen, a belügyminisztérium 1934 augusztus végén elutasította azt.

Az utódállamokban a versengő nacionalizmusok ideálja az etnikailag homogén nemzetállam megteremtése volt. Magukat a hivatalos ideológiájuk szerint nemzetállamnak tartó országokban, Romániában 71,9%-ot, Csehszlovákiában 50,5%-ot, a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságban pedig 39,2%-ot tett ki az államalkotó nemzeti lakosság (román, cseh, szerb) aránya.¹ Az utódállamok tehát mind komoly etnopolitikai kihívásokkal szembesültek. A két utóbbi államra továbbá jellemző volt az etnikai és belpolitikai instabilitás a két világháború között.²

A kisebbségi sorba került magyar közösségek mint nem államalkotó nemzetiségek ki voltak téve a nemzetiesítő utódállamok restriktív törekvéseinek és nyomásának. Veszteségeik minimalizálását az adaptálandó államok rendre akadályozták azáltal, hogy nem biztosították az ahhoz szükséges feltételrendszert. Ez jelentős részben az irányukban folytatott diszkriminációs politikában öltött testet, amely egészen pontosan négy területen, a jogi és közigazgatási (pl. önkormányzati adminisztráció megszüntetése), nyelvhasználati, oktatáspolitikai és gazdasági téren nyilvánult meg.³ Az utódállamokbeli etnopolitikai rezsimek a homogén nemzetállam víziójának előfeltételeit a kisebbségi pozíciók kulturális térben történő letörése révén is igyekeztek előmozdítani.

Eltéréseket mutat viszont például a kisebbségjogi garanciák és az önkormányzatiság, autonómia kérdése. Míg az 1920-as csehszlovák alkotmánylevél külön fejezetben tárgyalja a kisebbségi kérdést,⁴ addig a jugoszláv (1921, 1931) és román (1923, 1938) alkotmányokban ezen közösségek jogaira nem tértek ki. Továbbá Csehszlovákiában a lakosság az önkormányzatisággal kapcsolatosan valódi tapasztalatokkal rendelkezett, hiszen a terület kivétel nélkül az egykori Osztrák–Magyar Monarchia bizonyos részeiből tevődött össze, ahol annak komoly hagyománya volt. Ezzel szemben ilyen tapasztalatok nem lelhetők fel számottevő mértékben az első világháború előtti Szerbiában és Romániában.

A meghatározott közép-európai minták megléte is szerepet játszott tehát abban, hogy a csehszlovákiai etnopolitikai szabályozás volt a legmegengedőbb a három országé (Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia) közül. A romániai ennél jelentősen szigorúbbnak tekinthető. A legrestriktívebbnek azonban a délszláv szabályozás értékelhető, ahol például a névelemzés következtében a magyar diákság kétharmada esett el attól a lehetőségtől, hogy anyanyelvén tanulhasson az iskolákban.⁵

A szerb királyi diktatúra korszakában a jugoszláv vezetés az etnopolitikai konfliktusokat a hegemonikus stratégia alapján próbálta kezelni.⁶ Ezt a módszert, ami az etnokulturális közösségeket mint adottságokat fogadja el, rendszerint a többnemzetiségű államok vezetői alkalmazták a történelem során.⁷ A stratégia értelmében egy domináns etnikum, esetünkben a szerbség, mint a vezető pozíciók többségét betöltő államalkotó nemzet, hatalmat gyakorol az erőszakos szervezetek felett, ami az etnokulturális feszültségek elfojtásához vezet. Valóban, Sándor király, aki széles jogkörrel rendelkezett, támaszkodott a hadseregére és a titkosrendőrségre,⁸ melyek a kisebbségi magyar társadalmi élet valamennyi megnyilvánulásában revizionizmust véltek felfedezni.⁹ A hatósági rendeletek a közösség mozgásterét számos alkalommal szisztematikus módon szűkítették le vagy gátolták.

A jugoszláviai magyar egyesületi élet mozgásterét kijelölő keretrendszer formálásában a királydiktatúra alapvonásai és annak etnopolitikai törekvései mellett az ószerbiai hagyományok kevésbé játszottak szerepet. Azokon a területeken ugyanis, melyek korábban a Monarchia részét képezték, összehasonlíthatatlanul fejlettebb művelődési társulatok léteztek, mint az egykori oszmán fennhatóságú régióban.¹⁰

A mai Vajdaság területén a legelső polgári társulások gyökerei a 19. századra nyúlnak vissza. Zentán – ami a korszakban rendezett tanácsú városi státusszal bírt és egyben járásközpontként is működött – már az első világháború előtt működött kaszinó, olvasóköri, történelmi, kulturális és sportegyesület.¹¹

A város magyar kulturális élete a húszas évek megváltozott szerbiai magyar keretei között igen alacsony intenzitást mutatott.¹² Ezt adott esetben ugyan árnyalhatja az a tény, hogy a magyar kisebbségi kultúréletben az ünnepélyeknek igen jelentős szerepe volt,¹³ de az összképen nem változtat. A kulturális élet visszaesésének

a legfőbb oka abban keresendő, hogy a területi állam nem támogatta a magyar kisebbségi egyesületi életet.¹⁴ Sőt a politikai gyakorlat ebben a vonatkozásban a diszkriminációra törekedett.¹⁵ Ugyanilyen fontos, hogy 1918 és 1927 között bekövetkezett a délvidéki magyar középosztály politikai, gazdasági és szellemi erodálódása, amiben szerepet játszottak az elbocsátások, kiutasítások, megfélemlítések, az e miatti sokk és az eliten belüli megosztottság.¹⁶ Azok, akik a Vajdaságban maradtak, ekkor a kezdeti rezignáltság fázisában voltak. Ezt támasztja alá a zentai járás vezetőjének a belgrádi kerület főispánjához intézett jelentése (1929. nov. 1.) is, miszerint „a kisebbségek, úgy mint eddig, nem mutatnak semmi érdeklődést a közéletben”.¹⁷ Ezt a magatartást az is kiválthatta, hogy nem egy esetben egyenesen tiltották a magyar kultúrát ápoló társulatokat (közművelődési egyesületek, önképző, dal- és zeneegyletek).¹⁸

Az 1929-es év többek közt az ország egyesületi életében is cezúrát jelentett. A királydiktatúra bevezetését követően ugyanis az állam újrazivsgált minden olyan szervezetet, ami valamelyik nemzetiséghez kötődött. A legfőbb kérdés a hatalom szempontjából az volt, hogy a kulturális egyesületek nem szolgálnak-e titkon politikai érdekeket.¹⁹ E korabeli közigazgatási gyakorlat szerint minden egyes egyesületnek alapszabályzatát engedélyeztetés végett újból be kellett nyújtania az állam nyelvén.²⁰ Az 1929. évi általános iskolákról szóló törvény 157-es paragrafusa pedig betiltotta a magán kulturális egyesületek tevékenységét, ami komoly nehézségek elé állította a magyar közösséget.²¹ Ez például azért számított jelentős korlátozásnak, mert a kisebb településeken a művelődési lehetőségeket drasztikusan leszűkítette. Annál is inkább, hiszen egyes társulatok legalább többtucatnyi kötetet tartalmazó könyvtárral rendelkeztek. Az 1929-es év továbbá azért is releváns a számunkra, mert az ekkor bekövetkező változások visszavetették a magyar kisebbség közéletben való, 1927-től fokozatosan kibontakozó szerepvállalását: a parlamenti és tartományi képviselőházban megjelenő magyar képviselők munkáját.²² Ebben a vonatkozásban csak 1931 szeptemberétől – az új, oktrojált alkotmánnyal és a szükségállapot feloldásával – figyelhető meg számottevő változás, mert ekkor indult meg a rendkívül feszült légkör oldódása, noha a hatóságok bizalmatlansága továbbra is megmaradt, ami a magyar kultúregyesületeket hangsúlyosan érintette.²³

Ennek a hozzáállásnak, nevezetesen az államvédelmi szervek nemzeti kisebbségek iránti bizalmatlanságának gyökerei a 19. századba nyúlnak vissza.²⁴ Az a szemléletmód, hogy ezen csoportok fenyegetést jelentenek az állam integritása szempontjából, tudniillik a dualista időszakból eredeztethető.²⁵ A durva hatósági intézkedések még az 1930-as évek első felében is jellemzőek maradtak Jugoszláviában.

A január hatodikai diktatúra egyik következménye az volt, hogy bizonyos értelemben felrázta a nemzeti kisebbségek kulturális életét, hiszen az elit figyelmét a

politikáról a helyi szintű kultúréletre terelte.²⁶ Valószínűsíthető, hogy a korszakban „[l]étezett egy szép szintű magyar kultúrélet”.²⁷ Erre egyfelől példát szolgáltatnak a szabadkai Népkör ismerkedési és kultúrestélyei, az úrnapi körmeneteken való részvételek, a nép- és táncmulatságok, az 1922-től kezdve egyre terebélyesedő műkedvelő gárda teltházás színelőadásai, az emlékünnepek, valamint a társulat által megindított népmozgalom vonatkozásai. Ezt a széles körű munkát a hatóságok többszöri betiltása nagymértékben akadályozta.²⁸ Ehhez hasonló kulturális tevékenységet fejtett ki továbbá a – hatósági bizalmatlanság megnyilvánulásait szintén megtapasztalni kénytelen – nagybecskereki magyar Közművelődési Egyesület is, melynek élén Várady Imre állt.²⁹ Ebben a sorba illeszkedik még a Deák Leó vezette zombori magyar szellemi központ működése, illetve az óbecsei – markánsan felekezeti jellegű³⁰ – egyesületi élet hagyományosan erős kultúrmunkája.³¹ Ezekhez képest az ilyen irányú szervezkedés kezdeményeit Zentán csak 1933/1934-ben – évtizedes kihagyás után – lehet felfedezni. Ennek az egyesületi dermedtségnek a legfőbb oka az volt, hogy a lakosság nem értékelte kellően a társadalmi-kulturális munkát kifejtő személyek fáradságát, és ilyen körülmények között a tehetségek könnyedén elkallódtak – szerepel egy 1932-es biztonsági jelentésben.³² Ezt támasztják alá a rendőr-főkapitányság és a városi elöljáróság rendszeres, leginkább havi, kéthavi és háromhavi jelentései a járás viszonyairól, valamint a helyi sajtó beszámolóit.³³ A jelentésekben rendre kitérnek arra, hogy a ’nemzeti’ (értsd: jugoszláv) jellegű egyesületeken kívül a többi kulturális-művelődési kör semmiféle nagy jelentőségű munkát nem fejtett ki az adott időszakban, ami felölhetett egy, két vagy három hónapot. A zentai magyar kultúregyesület alapítói épp a kulturális (újra)ébredés fázisában láttak hozzá a szervezet megteremtéséhez egy továbbra is feszült légkörű időszakban. Ez a lépés kétségtelül a kisebbségi nemzeti intézményesedés releváns mozzanatának minősült,³⁴ és emiatt kitüntetett figyelem szegeződött megalakulására, valamint annak potenciális hatására.

A kezdeményező társaság taglétszáma mintegy tizenhárom főt számlált. Mindnyájan a középosztály soraiból kerültek ki. Az elnök dr. Kuthy Zoltán ügyvédjelölt, az alelnök Sóti Ferenc gyógyszerész, a titkár dr. Hubert András bírósági titkár, a hármass bizottság tagjai Dobos Győző, Száraz János, Szabadi László ügyintéző gyakornokok, a további tagok Czabafy Sándor ügyvédjelölt, Tolmácsy Géza banktisztviselő, Győri János ügyintéző gyakornok, Simonyi Iván banktisztviselő, Bodor István magánhivatalnok, Árpási Károly orvostanhallgató és Rónai Ernő gyógyszer-tári asszisztens voltak.³⁵ Ők azt az első világháború után továbbra is fennmaradt magyar értelmiségi kört erősítették, mely tagjainak egzisztenciája kevéssé került veszélybe az állami megszorítások miatt, s amit legfőképp ügyvédek és magánpraxist végző orvosok alkottak.³⁶ A jelenlegi szakirodalmi ismeretek alapján a létrehozók egyike sem tartozott politikai formáció kötelékébe.³⁷ A betiltás történetének

dokumentumai nem tárják fel a tagok pontos életkorát, és – a képzettség/foglalkozás kivételével – az egyéb biografikus vonatkozásokat sem. A tagság a magyar kultúra, nyelv egyesületi módon történő ápolását tűzte ki célul. A magyarság és különösen ez a szellemi réteg ugyanis markáns azonosságtudattal és fejlett intézményességgel kezdte meg a kisebbségi létet az utódállamokban, így a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságban is. Önszerveződésükkel az etnikai rekrutáció folytonosságának helyreállításához kívántak hozzájárulni.

Szervezkedésük a Zentai Magyarok Kulturális Egyesülete nevet viselő közművelődési társulat megalakításában öltött testet. Az egyesület egy olyan, a hatóságok általi nyilvántartásba vétellel jogi személlyé váló, önkormányzattal rendelkező szervezet, melynek nyilvántartott tagsága van, és meghatározott, alapszabályban rögzített célt követ. A tagság 1933 márciusában hozta létre a zentai magyar kultúregyesületet, alapszabályzatát megküldve a helyi rendfenntartó erőknek.

A városi rendőri előjáróság 1933. március végén továbbította a Dunai Bán-ság Igazgatóságának a Zentai Magyarok Kulturális Egyesülete alapszabályzatát. Jelentésében amellettt érvelt, hogy azt semmiképp sem szabad jóváhagyni, mert a célja a magyar kultúra fejlesztése, így a jugoszláv ideák fejlődését és megerősödését megakadályozza. Továbbá olyan magyar személyiségeket is rejt magában, akik soha nem mutattak lojalitást. Külön kiemelte, hogy egy ilyen egyesület, melynek célja egyedül a magyarok nevelése 'nem nemzeti' [*anacionalni*] (értsd: nem jugoszláv, magyar) szellemben, nagyon veszélyes ezen a vidéken, ahol a magyarok vannak túlnyomó többségben, és ahol nagyon nehéz a nemzeti közművelő kultúrát meggyökereztetni.³⁸ A legfőbb jugoszláv idea a homogén nemzetállam kialakítása volt, amelynek útjában állt, hogy bizonyos, kisebbségek által lakott határmenti területek etnikailag többé-kevésbé homogének voltak. Az egyének lojalitásának hivatalos megítélésénél fontos szempont volt az előző impérium alatt, illetve 1918 után a közéletben való politikai és kulturális szerepvállalás értékelése.³⁹ A hatóságok alapvetően azért tekintettek bizonyos személyekre megbízhatatlan elemként, mert részt vállaltak a párhuzamos nemzetépítésben, ami gátolta a nemzetiesítő állam – több generáció alatt elérni kívánt – hosszú távú víziójának megvalósulását.

A forrásokban a 'nem nemzeti' [*anacionalni*] megjelölés nem csak azt jelentette, hogy 'nem jugoszláv'; egyúttal a közösség etnikai értelemben vett másságát is magába foglalta.⁴⁰ A 'nacionalni' tehát csak szerb lehetett, az állampolgári közösség csak az etnikai csoporthatáron belül volt érvényes. Zenta esetében a magyar kisebbségi egyesületi kultúrélet kapcsán merül fel az 'anacionalni' fogalma. Ezzel összefüggésben megfigyelhető, hogy pusztán a magyar kultúra ápolásának igénye az államvédelem szemében egyszerre kapcsolódott a lojalitás és az etnicitás kérdésköréhez.

A társulat létrehozói, valamint a kérvényeket aláíró tanúk társadalmi összetétele egységes volt; mind középosztálybeliek voltak.⁴¹ Ez azért releváns, mert a jugoszláv államvédelem szemében a magyar középosztály és elit legalább gyanús volt. Az állami szervek őket tekintették az adott nemzetiség valódi képviselőinek a magyar kultúra támogatóiként való fellépésük okán. A hatóságok megítélése alapján az állam integritására veszélyt jelentő irredenták soraiban az általam átnézett iratokban⁴² egyértelműen felülreprezentáltak számított ez a réteg – csakúgy, mint a szomszédos Romániában.⁴³ Az állam minden valószínűség szerint kizárta, hogy a magyar középosztály lojalitást mutathat felé, és ez – az utódállamokban kialakult helyzethez hasonlóan⁴⁴ – kijelölte az államvédelem szemléletmódját. A belpolitikai viszonyrendszert meghatározta még a két fél, a kisebbség és az etnopolitikai rezsim egész korszakban jellemző szembenállása. Ebben a vonatkozásban nem mellékes az sem, hogy a délvidéki magyarság viszonylag fejlett intézményességgel és öntudattal vált le a magyar nemzetépítésből, és így fel sem tételezték az asszimilációt. Ráadásul a jugoszláv államvédelem a szerb nemzeti mozgalomnak azt az első világháború nyomán jelentkező vonását is a magyarra vonatkoztathatta, hogy az egyes politikai csoportok háborús helyzetben egyre inkább szeparatistákká válnak.⁴⁵ Ez szintén a bizalmatlan légkör rögzülését eredményezhette.

A régió általános jellemzője volt, hogy a kimutatásokat és jelentéseket összeállító állami tisztviselők minden bizonnyal a nehézkedő központi elvárásoknak igyekeztek megfelelni.⁴⁶ Ez állhat annak háttérében is, hogy a báni hivatalok mintegy végrehajtó szervekként működtek a valóságban.⁴⁷ A hatalom a magyar civil szféra valamennyi megmozdulásában az irredenta mozgolódást vélte felfedezni, és amikor korlátozó intézkedéseket hozott az engedélyeztetések kapcsán, erre a vélt veszélyre hivatkozott.⁴⁸

Ez a hozzáállás a zentai kultúregyesület kezdeményeinél is megfigyelhető. A zentai rendőrségi eljáróság a Dunai Bánság Igazgató ügyosztályának május 4-én küldött jelentésében úgy látta, hogy a Zentai Magyarok Kulturális Egyesülete szabályzatát semmiképp sem szabad jóváhagyni. Az ügyet intéző tisztségviselők kilétére a forrásokban a kivehetetlen kéz- és aláírások miatt azonban nem derült fény. A rendőrség felhívta az ügyosztály figyelmét, hogy a hatályos törvények (1931. IX. 18.-i törvény) értelmében, ha hat héten belül nem születik döntés a betiltásról, megkezdheti működését az egyesület, ezért az ügy nagyon sürgős.⁴⁹ Egy hétre rá azt a választ kapta az ügyosztálytól, hogy egyelőre az legyen a megoldás, hogy engedélyezzék a működést, és a legnagyobb figyelemmel kísérik munkájukat. Ha a legkisebb mértékben is áthágják az elfogadott szabályzatot, a törvényi előírásokat, vagy ha általánosságban találnak bármi állam- vagy nemzetellenességre utaló jelet, nyomban írjanak indoklójavaslatot az egyesület betiltására vonatkozóan az egyesületekről szóló 1931. IX. 18.-i törvény 11. paragrafusa értelmében.⁵⁰ Az egyesületnek

több ponton ki kellett egészítenie a szabályzatát a Dunai Bánság Igazgató ügyosztálya utasítása szerint. Az egyik, kétségkívül legfontosabb kiegészítés ezek közül úgy hangzott, hogy az egyesület nyelve csak a belső, tagok közötti használatban lehet magyar, de minden más alkalommal az állam nyelve kell legyen.⁵¹

A különböző szintű szervek azonos megközelítésmóddal és nézetrendszerrel dolgoztak 1933 tavasza és 1934 nyara között a kultúregyesület ügyében, tehát egyetértésben működtek. A magyar kultúra ápolását a hatóságok potenciális veszélyforrásnak tartották, és ez a nyelvügy kapcsán is megmutatkozott. A térségben a nyelvhasználat az állam autoritásával függött össze, amiből a hatalom nem engedett.⁵² A nemzetiesítő államok valamilyen úton igyekeztek korlátozni a kisebbségi nyelvek nyilvános használatát. Jugoszláviában a harmincas években a magyar nyelvet az általános iskolák alsó tagozataiban, a kulturális és közművelődési egyesületekben és a magánszférában lehetett használni.⁵³

Az egyesület képviselőiként Simonyi Iván, Kuthy Zoltán és Czabafi Sándor szeptember 18-án írták alá a Zentai Magyar Kulturális Egyesület kiegészített alapszabályzatát, de a kért nyelvhasználati változtatás ebbe nem került bele, hiszen a tagok nagy része – érthető módon – egyszerűen nem beszélte a szerbet.⁵⁴ Az időközben véghez vitt névváltoztatás – ugyanis 1933 szeptemberétől már a Zentai Magyarok Kulturális Egyesülete helyett a Zentai Magyar Kulturális Egyesület megnevezés szerepel az iratokban – pedig egy olyan mozzanatnak tekinthető, amit a szörszálhasogató hatósági önkény könnyedén felhasználhatott az egyesület működésének akadályozására. A szervek kisebbségi kultúrával kapcsolatos packázásai például ebben is kimerülhettek.⁵⁵

A nyelvhasználati ügy a továbbiakban is antagonisztikus probléma maradt. Legalábbis erre utal, hogy Kuthy Zoltán, Simonyi Iván és Czabafi Sándor kérvényt nyújtott be a városi rendőri előjárásnak, melyben sérelmezték a kiegészítéseket, legfőképp az államnyelven való megnyilvánulások követelményét, hiszen a tagoknak csak egy része beszélte azt.⁵⁶

Október utolsó napjaiban a zentai magyar kultúregyesület kérvényében konkrét instrukciókat kért a szervektől. A Dunai Bánság Igazgatósága továbbította a Zentai Magyar Kulturális Egyesület alapszabályzatát a belügyminisztérium államvédelmi osztályának. Az Igazgatóság úgy látta – elfogadva és alapul véve a városi rendőrség megállapításait –, hogy nem kellene engedélyezni ennek az időközben névváltoztatáson átesett egyesületnek a működését a magyar határ közelében. Már csak azért sem, mert a vezetőséget már korábban is figyelmeztették a nyelvhasználat kapcsán, de ők nem változtattak azon.⁵⁷

Ennél a pontnál röviden érdemes kitekinteni a – revizionista ágensekként számontartott – magyar egyesületek tevékenysége megítélésének területi dimenziójára. Az általam ismert dokumentumokból ugyanis kiderül, hogy az államvédelem

a Tisza mentén a jugoszláv–magyar határ felé haladva egyre kevésbé megbízhatóként értékelte a magyar társulatok vezetőit. Ezt az állítást támasztja alá az etnikailag túlnyomórészt homogén határmenti térség társadalmi életének az 1935-ös, központilag összeírt jegyzékek alapján történő elemzése. Az államvédelem az óbecsei magyar egyesületi vezetők többségét ekkor lojálisként ítélte meg.⁵⁸ Észak felé haladva, társaik többségét a zentai járásközpontban a hatóságok már megbízhatatlannak tarották.⁵⁹ A határ mentén elhelyezkedő Ókanizsa magyar egyesületi elöljáróinak többsége pedig kénytelen volt beletörödni abba, hogy gyűléseiket a kormányzat által kirendelt politikai biztosok felügyelik.⁶⁰ A teljes képhez hozzátartozik, hogy a falusi és a kisebb településeken élő lakosságot mind a zentai, mind az óbecsei járásban mint lojális és elégedett elemet tüntették fel.⁶¹

A belügyminisztérium államvédelmi osztálya november elején azt írta a Dunai Bánság Igazgatóságának, hogy elfogadja az Igazgatóság álláspontját arról, hogy a Zentai Magyar Kulturális Egyesület szabályzatát nem szabad jóváhagyni.⁶² Az Igazgatóság belügyi osztálya november 24-én írt a városi rendőrségnek, hogy értesítsék Kuthyékát: a névváltoztatás ügyében intézkedjenek.⁶³

Háromjók (Kuthy, Simonyi, Czabafi) újabb közös kérvényében problematikusnak tartották, hogy az alapítás jóváhagyása március óta elhúzódott, illetve azt is, hogy a Dunai Bánság Igazgatósága csak amiatt nem engedélyezte a társulat működését, mert az időközben nevet változtatott, de a többi javítást – értelmezésük szerint – hallgatólágosan jóváhagyta. Ezt arra alapozták, hogy az Igazgatóság első válaszlevelében nem tette szóvá ezeket. A kérvényezők azt kérték, hogy fogadják el a szabályzatot, értesítsék az illetékes szerveket, és ne várjanak vele hat hetet ismét.⁶⁴

A királydiktatúra etnopolitikai célkitűzései közt szerepelt, hogy módszeresen leszűkítse a magyar közösség intézményeinek mozgásterét. A hatóságok a hegemónikus konfliktuskezelő stratégia értelmében az állam biztonsága szempontjából ekkor ezt az eljárást tartották célszerűnek. Egyedül ezáltal tartották elképzelhetőnek a kisebbségi közösségek valódi államhűségét – miként ezt adekvát relevanciapontként a romániai minta is mutatja.⁶⁵ Ezt támasztják alá, hogy noha 1930-ban Jugoszláviában nem tiltottak be magyar együletet, sőt újak alakultak, két évre rá a panaszok, 1934-ben pedig már a betiltások száma nőtt.⁶⁶ Nem csoda tehát, hogy a hatóság a zentai kultúregyesület esetében is indokok után kutatott az ellehetlenítés végett. Ezek azonban – akárcsak a nagybecskereki magyar közművelődési társulat és a szabadkai Népkör esetében – „gyakran feltételezésekkel vagy egyszerű gyanúval mosódtak össze.”⁶⁷

Erre szolgáltatott példát Bodor István esete. A tagok közül egyedül róla lelhető fel biztonsági megfigyelés. A zentai joghallgatóról – akinek neve az egyesület kérvényein tanúként rendre feltűnik – bizalmi jelentést írt a városi rendőri elöljáróság, amit 1934. március 17-én küldött meg a Dunai Bánság Igazgatósága belbiztonsági

ügyosztályának. Ebben „nagy sovinsztának” és „a magyar jog támogatójának” tartották, aki aktívan részt vesz és láthatóan jelen van az ottani magyarok ifjúsági köreiben; semmilyen jugoszláv állami-nemzeti megmozdulásban nem vett részt. Az ügyosztály úgy ítélte meg, hogy Bodor és az egész kezdeményező társaság „teljesen revizionista”, és fő céljuk, hogy magyar kultúrájukat és „nacionalista tudatukat terjesszék”. Bodor politikailag ugyan nem nyilvánult meg, de gyakran az egykori Magyar Párt volt tagjainak társaságában látták – szerepel a jelentésben.⁶⁸ Nem mellékes, hogy a volt politikusokkal való kapcsolatépítés egyben utal a kisebbségi nemzeti intézményesedés központjai közt formálódó hálózatokra. Zentán nem létezett olyan számottevő kontrollcsoport, mint például Szabadkán a bunyevác és szerb, vagy Zomborban a német közösség.

Annak érdekében, hogy a hatóságok eljárása élesebb megvilágításba kerüljön, Egy Gábornak az irredenta fogalom kapcsán kialakított értelmezési sémáit használok fel. Mindenekelőtt az irredenta fogalmát egy szöbokorhoz tartja hasonlatosnak, melynek jelentéstartamába beletartozik az etnikai tartalom és a társadalmi cselekvés.⁶⁹ Egy terminológiáját kölcsönözve beszélhetünk „kemény” és „puha” irredentáról.⁷⁰ A kezdeményező társaság ezen disztinkció értelmében az előbbi kategóriába sorolandó, mert „teljesen revizionistának” (ez az irredentával rokon értelmű)⁷¹ és a „nacionalista tudat terjesztőinek” tartották őket. Különösen ebben a mezőnyben helyezték el magát Bodort is („nagy sovinszta” és „a magyar jog támogatója”). A joghallgatót legfőképp a közösségben játszott szerepe és az állandósult magatartása alapján jelölték meg veszélyes tényezőként.⁷² Erre szolgáltatott példát a társadalmi életben való intenzív szereplése, valamint az egykori Magyar Párt-i politikusokkal való jó összeköttetése. Továbbá a „magyar jog támogatója” kategória egyértelműen etnikai tartalommal töltődött fel. Ennek a potenciális töltetnek a kialakulásához minden bizonnyal az a tény is hozzájárult, hogy a Bánát–Bácska–Baranya közigazgatási egység és a Muraköz területén a magyar jog élt tovább, ami a magánjog elsődleges forrása volt, ám bizonyos magyar törvények esetében korrekciót alkalmaztak.⁷³

A megalapozatlan vádak elégnék bizonyultak ahhoz, hogy a Dunai Bánság Igazgatósága 1934. április 3-án az egyesületet és annak minden további tevékenységét betiltsa. Jogalapként a már említett, egyesületekről szóló 1931. IX. 18.-i törvény 11. paragrafusát hozta fel. Arra hivatkozott, hogy Bodor Istvánra az államvédelmi állami bíróság büntetést szabott ki, és a zentai járási bíróság is elítélte őt. Továbbá az egyesület nem alakította át szabályzatát az Igazgatóság követelményei szerint, nevezetesen, hogy az ülések jegyzőkönyveit, nagygyűlését és egyéb dokumentációkat az állam nyelvén is vezetnie kell. Végső soron úgy ítélte meg, hogy a társulat nem ad kellő garanciát arra, hogy a jövőben ne sértsen állami és általános érdekeket, és ne

hátráltassa a haladást. A döntés ellen a fellebbezés lehetősége fennállt, amit tizenöt napon belül lehetett beadni a Dunai Bánsági Igazgatóságán keresztül.⁷⁴

A vezetőséget persze mindvégig folyamatos állásfoglalásra készítették a hatóságok döntései az egyesület betiltástörténete során. Ez alkalmas arra, hogy általa „a »történető« etnicitás újabb, interakcionális dimenzióját is” feltárja.⁷⁵ A vezetők álláspontjai mellett való következetes kiállást támasztják alá az általuk beadott kérvények, a kiegészített alapszabályzat példányai és végül a fellebbezés.

A zentai kultúregyesület élt is a jogorvoslat eszközével. Ebben legfőképp az állam iránti lojalitás hangsúlyozása és a megalapozatlan vádak cáfolata érhető tetten. Tisztázták Bodor Istvánnal kapcsolatban, hogy ő csupán tag volt, nem tartozott a vezetőséghez, és később ítélte el a bíróság. Az egyesület 1933 tavaszán valóban megkezdte a működését, de a rendőség betiltotta munkájukat, míg nem kapott választ a Dunai Bánság Igazgatóságától az engedélyeztetésre vonatkozólag. Megalapozatlan vádként értékelték, miszerint nem vezetik az állam nyelvén is a vonatkozó dokumentumokat, mert azokat magyarul és szerbül egyaránt jegyezték. A következő, elkeseredett hangnemben íródott sorok jól érzékeltetik a kor bizalmatlan légkörét: „Számunkra nem ismeretesek a zentai városi rendőrség bizalmi jelentései, azonban amennyiben rólunk valami terhelőt tartalmaznak, azok megalapozatlanok. Mi – különbség nélkül – lojális állampolgárok vagyunk, akik szeretik a békét és a rendet, akik elégedettek vagyunk, de szeretnénk, ha társadalmi módon ápolhatnánk anyanyelvünket: a magyar nyelvet és a mi kisebbségi kultúránkat, a törvényesség határain belül soha semmi áron nem lépve túl az állampolgári kötelezettségeken.”⁷⁶ Az egyesület pontosan ezt bizonyította azáltal, hogy szabályzatában célként rögzítette a szerb nyelvi kurzusok megszervezését is azok számára, akik még nem sajátították el az államnyelvet.⁷⁷ Mindez azonban kevésnek bizonyult a belügyminisztérium elhatározásának számukra kedvező irányba való befolyásolásához.

A szervek ismételten az időhúzás eszközét alkalmazták, ugyanis noha Czabafi Sándor és Kuthy Zoltán panasa feltételezhetően időben beérkezett – ellenkező esetben a továbbításáról szó sem lehetett volna –, a Dunai Bánság Igazgatósága csak május 9-én értesítette a belügyminisztérium államvédelmi osztályát, hogy megítélése szerint a panaszt nemzeti érdekből utasítsák el.⁷⁸ Ennek megfelelően a belügyminisztérium igazgató ügyosztálya 1934. augusztus 25-én – több mint három és fél hónap elteltével – elutasította kettejük fellebbezését.⁷⁹ Ennélfogva hiába keressük a Zentai Magyar Kulturális Egyesület nevét az egyesületeket járasonként feljegyző, 1935-ben készített központi statisztikában.⁸⁰ Ebben a jegyzékben egyébként fellelhetők a Dunai Bánság területén lévő valamennyi kisebbségi egyesület adatai, így a tizennégy helyi magyar társulatéi is szerepelnek benne. Ezek tárgyalása azonban nem képezi a tanulmány tárgyát.

A Stojadinović-kormány idején (1935–1939) határozott javulás figyelhető meg a kisebbségi kultúra egyesületi úton való művelése tekintetében.⁸¹ Ezzel összefüggésben számunkra fontos fejlemény, hogy 1936-ban létrejött Zentán magyar közművelődési egyesület, melynek célja megegyezett az 1934-ben betiltott társulatéval. Ennek Mohácsi Pál nyugalmazott gimnáziumi tanár volt az elnöke.⁸² A vezetésben szerepet vállaltak továbbá Ferenci Antal és Rubics Elek alelnökök, Belicki Ferenc támogató, Kuk Zoltán főtitkár, Szabadi László, Szűcs Kálmán, Tripolszky István titkárok, további tizenkét személy, akik különböző funkciókat töltöttek be, valamint a hetven tagból választott igazgatóság.⁸³ A társulat taglétszáma tehát többszöröse volt az ellehetetlenített szervezetéhez képest. Arra a kérdésre azonban, hogy milyen mértékű megegyezés figyelhető meg a tagok személyében a betiltott és az 1936-ban megalakult kultúregyesületek vonatkozásában, jelenlegi szakirodalmi ismeretek alapján részleges válasz adható. A betiltott egyesület tagjai közül egyedül Szabadi Lászlóról állapítható meg, hogy mind a két társulatban vezetőségi funkciót töltött be. Kétségtelen azonban a magyar nyelvű műveltség ápolása iránti igény folytonossága a város társadalmi életében.

ÖSSZEZÉS

A betiltástörténet dokumentumai arról tanúskodnak, hogy az államvédelmi szervek három fő, általuk megalapozottnak vélt szempont alapján döntöttek úgy, hogy nem lehet jóváhagyni a zentai magyar társulat működését. Ennek alátámasztására a nemzetállam megteremtésével, ehhez kapcsolódóan a lojalitással és az etnicitással kapcsolatos érveket egyaránt felhasználták. Egyfelől az állami szervek szemében a magyar kultúra művelése révén akadályozták a jugoszláv azonosságtudat és lojalitás fejlődését, illetve megerősödését. Másfelől olyan magyar személyek voltak a vezetésben, akik – a megítélése szerint – soha nem mutattak lojalitást, és „teljesen revizionisták”. Végül pedig a térség sajátossága játszott szerepet, nevezetesen, hogy a túlnyomó többségben magyarlakta területen egyébként is nehéz volt a nemzeti (értsd: jugoszláv) kultúra művelését meggyökereztetni. Ezek voltak tehát azok a valódi okok, amelyeket a hatóság az ellehetetlenítő döntések meghozatalánál kétségkívül szem előtt tartott.

JEGYZETEK

- 1 Dévavári Zoltán: Kisebbség- és közösségsszervezés. Erdély, Felvidék és a Délvidék az új impériumok alatt (1918–1941). In: Ujváry Gábor (szerk.): *’Tiptortatunk, de el nem veszünk’ – Trianon 100 tanulmánykötet*. Budapest: Lorántffy Zsuzsanna Nőegylet – VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár, 2021. 96. (a továbbiakban: Dévavári 2021.)
- 2 Uo.
- 3 Dévavári 2021. 97.
- 4 Simon Attila: Magyar parlamenti képviselő az első Csehszlovák Köztársaságban. In: Bárdi Nándor – Gyurcsik Iván (szerk.): *Nemzetiségi parlamenti képviselő – Nemzetiségi képviselő Magyarországon és az utódállamok parlamentjeiben (1869–1918/ 1920–1990)*. Budapest: Országház Kiadó, 2022. 78–79.
- 5 Dévavári Zoltán: *Új partok felé – Kisebbségi kiütkezés, szellemi és politikai irányzatok a Délvidéken és a Magyar Párt megalakulása (1918–1923)*. Zenta: Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, 2014. 59. (a továbbiakban: Dévavári 2014.); A névelmezés Svetozar Pribičević művelődési miniszter nevéhez fűződik. A rendeletet 1920 júniusában hozták meg, amelynek értelmében a gyerekeket a szülők és a nagyszülők nevének alapján kellett beíratni az iskolába. Akkor is szerb iskolába kellett járniuk, ha nem ismerték az államnyelvet. Mindezt a Vajdaság kulturális „nacionalizálása” céljából tették. (A. Sajti Enikő: *Impériumváltások, revízió, kisebbség. Magyarok a Délvidéken 1918–1947*. Budapest: Napvilág Kiadó, 2004. 127–128. (a továbbiakban: A. Sajti 2004.))
- 6 Salat Levente: *Etnopolitika a konfliktustól a méltányosságig. Az autentikus kisebbségi lét normatív alapjai*. Marosvásárhely: Mentor, 2001. 72. (a továbbiakban: Salat 2001.)
- 7 Salat 2001. 62.; Az etnopolitikai konfliktusok hegemonikus úton való kezelése kapcsán lásd bővebben: Salat 2001. 62–64.
- 8 Dévavári Zoltán: Útvesztőben – Magyar országgyűlési képviselők az első délszláv államban. In: Bárdi Nándor – Gyurcsik Iván (szerk.): *Nemzetiségi parlamenti képviselő – Nemzetiségi képviselő Magyarországon és az utódállamok parlamentjeiben (1869–1918/ 1920–1990)*. Budapest: Országház Kiadó, 2022. 187–188. (a továbbiakban: Dévavári 2022.)
- 9 Janjetović, Zoran: *Deca careva, pastorčad kraljeva – Nacionalne manjine u Jugoslaviji 1918–1941*. Beograd: INIS, 2005. 294. (a továbbiakban: Janjetović 2005.)
- 10 Janjetović 2005. 289.
- 11 Bethke, Carl: *Deutsche und ungarische Minderheiten in Kroatien und der Vojvodina 1918– 1941. Identitätswürfe und ethnopolitische Mobilisierung*. Wiesbaden: Harrassowitz, 2009. 307. (a továbbiakban: Bethke 2009.)
- 12 Vö.: Tolmácsy Géza: *Zenta társadalmi élete a két háború között – Adalékok a társadalmi egyesületek történetéhez*. I–II. rész. Zenta: Dudás Gyula Múzeum- és Levéltárbarátok Köre, 1980–1981.
- 13 Várady Tibor: Magyar kisebbségi kultúralet a Jugoszláv Királyságban – betiltások és jogi próbálkozások tükrében. In: Németh Ferenc – Várady Tibor (szerk.): *Országok változnak, kultúrák maradnak*. Újvidék: Fórum, 2022. 112. (a továbbiakban: Várady 2022.)
- 14 Csurka, Dóra: Élet a Délvidéken a két világháború között – Társadalmi szervezetek, egyesületek. *Magyar Fórum*. 2009. december 17. 6.
- 15 Mesaroš, Šandor: *Položaj Madara u Vojvodini 1918–1929*. Novi Sad: Institut za istoriju, 1981. 141.
- 16 Dévavári 2022. 194–195.
- 17 Vajdasági Levéltár (a továbbiakban: VL) F. 126. II. részleg. Broj 5928. A zentai járás vezetőjének jelentése.
- 18 Dévavári 2022. 206.
- 19 Várady 2022. 84.
- 20 Bethke 2009. 307–308.
- 21 Uo.

- 22 Dévavári 2022. 213.
- 23 Várady 2022. 84.
- 24 Egy Gábor: *Etnicitás, identitás, politika. Magyar kisebbségek nacionalizmus és regionalizmus között Romániában és Csehszlovákiában 1918–1944.* Budapest: Napvilág Kiadó, 2015. 298. (a továbbiakban: Egy 2015.)
- 25 Uo.
- 26 Janjetović 2005. 302.
- 27 Várady 2022. 86.
- 28 Vö.: Szöllősy Vágó László: *Népünkkel, népünkért – A szabadkai Népkör krónikája 1872–1992.* Szabadka: Magyarságkutató Tudományos Társaság, 1994. 27–42. (a továbbiakban: Szöllősy 1994.)
- 29 A nagybecskereki magyar Közművelődési Egyesület első világháború utáni kulturális tevékenysége kapcsán lásd bővebben: Németh Ferenc: Újrakezdés, kisebbségi sorsban, országos kisugrázással – A Torontálvármegyei Magyar Közművelődési Egyesület (1921–1934). In: Németh Ferenc – Várady Tibor (szerk.): *Országok változnak, kultúrák maradnak.* Újvidék: Forum, 2022. 42–81.
- 30 Barna Gábor – Pernye-Klamár Sára: Egyletek és egyesületi élet Óbecsén a 20. század közepéig. In: Barna Gábor – Simon András – Zima András – Varnyú Ilona (szerk.): *Óbecse a polgárosodás útján.* Óbecse: Óbecse Község, 2013. 370. (a továbbiakban: Barna – Pernye-Klamár 2013.)
- 31 Vö.: Sentai Friss Ujság: *A kultur délutánok.* 1934. dec. 8.; Barna – Pernye-Klamár 2013. 344–377.
- 32 VL F. 126. II. részleg. Bpoj: 9105/1932. A zentai városi rendőrség három havi jelentése. (1932. október)
- 33 Vö.: VL F. 126. II. részleg. Bpoj: 6984 kan. 1929. A zentai városi rendőrfőkapitány havi jelentése (1929. nov. 1.); VL F. 126. II. részleg. BPOJ: 11797/1930. A zentai járás előjárósága kéthavi jelentése (1930. szept. 3.); VL F. 126. II. részleg. IV. Bpoj: 9530. A Dunai Bánság Oktatásügyi Osztálya kéthavi jelentése (1931. márc. 3.); VL F. 126. II. részleg. Ad. Pol. 2296/930. 3.III.1931. A zentai városi rendőrség előjáróságának kéthavi jelentése (1931.); VL F. 126. II. részleg. Broj: 2646/1932. A zentai városi rendőrség előjáróságának három havi jelentése (1932. ápr.–jún.); VL F. 126. II. részleg. Bpoj: 9105/1932. A zentai városi rendőrség előjáróságának három havi jelentése (1932. júl.–szept.); Sentai Friss Ujság: *Kulturválság.* 1933. október 20.; Sentai Friss Ujság: *A Jótekonny Katholikus Nőegyesület.* 1933. dec. 6.; Sentai Friss Ujság: *A kultur délutánok.* 1934. dec. 8.; Sentai Friss Ujság: *Kitűnően sikerült a Katholikus Nőegylet teadélutánja.* 1935. május 22.; Sentai Friss Ujság: *Fényesen sikerült a Kath. Nőegylet gyermekelőadása.* 1935. július 10.
- 34 Egy Gábor: A dekonstrukción túl? Lehet-e a kisebbségtörténetből új, nagy történeti elbeszélés? In: Kovács Kiss Gyöngy (szerk.): *A magyar kisebbségek 100 éve – A Magyar Tudományos Akadémia II. FILOZÓFIAI ÉS TÖRTÉNETTUDOMÁNYOK OSZTÁLYÁNAK 2022. szeptember 22–23-ai konferenciáján elhangzott előadások szerkesztett változata.* Kolozsvár: KOMP-PRESS, 2023. 277.
- 35 VL F. 126. II. részleg. A Zentai Magyarok Kulturális Egyesületének kérvénye a zentai városi rendőri előjárósághoz.
- 36 Dévavári Zoltán: A jog erejével, az igazság fegyverével. In: Várady Tibor (szerk.): *Délvidéki (vajdasági) magyar jogszokások – A Monarchiától a titói korszak végéig.* Újvidék: Vajdasági Magyar Jogász Egylet, 2020. 64.
- 37 Vö.: Pejtin Attila: *Zenta politikai története (1867–1945).* Zenta: Thurzó Lajos Közművelődési Központ, 2005. 65–73. (a továbbiakban: Pejtin 2005.); Dévavári 2014.; A. Sajti Enikő (összeáll.): *Kisebbségpolitika és társadalomszervezés – Várady Imre (1867–1959) bánáti magyar politikai iratai.* Újvidék: Forum Könyvkiadó, 2016.
- 38 VL F. 126. II. részleg. Пов No 298 Ст. I. A zentai városi rendőri előjáróság jelentése.
- 39 Már a Magyar Párt-i vagy egykori Magyar Párt-i politikusokkal való érintkezés is megbízhatatlanná tette a magyar egyesületi tagokat. Ezzel kapcsolatban lásd bővebben az egyik tag, Bodor István esetét: VL F. 126. II. részleg. K. Pov. Broj 236/1934. A városi rendőri előjáróság bizalmi jelentése a Dunai Bánság Igazgatósága belbiztonsági ügyosztályának; Egyes, a szerb kultúrára még a dualista időszakban is sokat áldozó közszerplők is magyarórnak számítottak a központi hatalom szemében. Erre példát szolgáltatott az egyes Dunderski családtagok esete. (Bíró László: A magyar parlament dualizmus kori képviselői a Szerb–Horvát–

- Szlovén Királyságban és a Fiumei Szabad Államban. In: Bárdi Nándor – Gyurcsik Iván (szerk.): *Nemzetiségi parlamenti képviselet – Nemzetiségi képviselet Magyarországon és az utódállamok parlamentjeiben (1869–1918/1920–1990)*. Budapest: Országház Kiadó, 2022. 277.)
- 40 Egry 2015. 317.
- 41 Vö.: VL F. 126. II. részleg. A Zentai Magyarok Kulturális Egyesületének kérvénye a zentai városi rendőri előljáráshoz.
- 42 Vö: Arhiv Jugoslavije (a továbbiakban: AJ) F. 38., 71/195. Nemzeti, társadalmi, kisebbségi és más társulatok a Dunai Bánság járásában; AJ F. 14., 251/871. A Duna Bánság járásában található kisebbségi egyesületek jegyzéke.
- 43 Egry 2015. 307–308.
- 44 Egry 2015. 325., 328.
- 45 Pap József: A nemzetiségek képviselete a dualizmus kori magyar parlamentben. In: Bárdi Nándor – Gyurcsik Iván (szerk.): *Nemzetiségi parlamenti képviselet – Nemzetiségi képviselet Magyarországon és az utódállamok parlamentjeiben (1869–1918/1920–1990)*. Budapest: Országház Kiadó, 2022. 47.; A szerb nemzeti mozgalom esetében az első világháborús helyzet nyomán az autonomisták váltak egyre inkább szeparatistákká. (Uo.)
- 46 Egry 2015. 299.
- 47 Dévavári 2022. 189.
- 48 Janjetović 2005. 294.
- 49 VL F. 126. II. részleg. Ад. Пов. Бр.298/1933. A zentai városi rendőri előljárásság jelentése.
- 50 A paragrafus lényege a következő volt: „...[A]z Egyesületekről, gyűlekezetekről és összejövetelekről szóló 1931-es törvény (Zakon o udružnjima, zborovima i dogovorima) 11. paragrafusa [...] szerint betiltás következik, ha egy egyesület túllépi a hatáskörét, vagy pedig államellenes vagy társadalomellenes cselekedetet követ el” (Várady 2022. 96.)
- 51 VL F. 126. II. részleg. Пов. II/2 3099. Dunai Bánság Igazgató ügyosztálya utasítása.
- 52 Egry 2015. 316.
- 53 A. Sajti 2004. 130–131.; A jugoszláviai magyar sajtóorgánumok és folyóiratok is jelentős szerepet játszottak a kisebbség nyelvének megőrzésében a korszakban (főként a *Bácsmezei Napló* (majd *Napló*), *Hírlap*, *Délbácska* (majd *Reggeli Újság*), *Híd*, *Kalangya*).; A magyar nyelv két világháború közötti Jugoszláviában való hivatalos használata kapcsán lásd bővebben: Dudás: Dudás Attila: A magyar nyelv hivatalos használata a közigazgatási és bírósági eljárásokban a két világháború közötti Jugoszláviában. In: Várady Tibor (szerk.): *Délvidéki (vajdasági) magyar jogászok – A Monarchiától a titói korszak végéig*. Újvidék: Vajdasági Magyar Jogász Egylet, 2020. 147–169.
- 54 VL F. 126. II. részleg. A Zentai Magyar Kulturális Egyesület alapszabályzata.
- 55 A korabeli hatósági önkény kapcsán lásd bővebben: Kasaš, Aleksandar: A hatalom packázásai a kisebbségi kultúrával. *Híd*, 2008/4. 70–88.; Várady 2022. 82–116.
- 56 VL F. 126. II. részleg. A Zentai Magyar Kulturális Egyesület kérelme a Dunai Bánság Igazgatóságához.
- 57 VL F. 126. II. részleg. 23. П/28512. A Dunai Bánság Igazgatósága jelentése a belügyminisztérium államvédelmi osztályának.
- 58 Vö.: AJ F. 38., 71/195. A kisebbségi kulturális-művelődési és sport egyesületek jegyzéke az óbcei járás területén.
- 59 Vö.: AJ F. 38., 71/195. A kisebbségi egyesületek jegyzéke Zenta város területén.
- 60 Vö.: AJ F. 14., 251/271. Társulatok és egyesületek jegyzéke, melyek Ókanizsa város területén találhatóak. Dunai Bánság.

- 61 Vö.: AJ F. 38., 71/195. A kisebbségi kulturális-művelődési és sport egyesületek jegyzéke az óbecsei járás területén.; AJ F. 38., 71/195. A kisebbségi egyesületek jegyzéke a zentai járás területén (Ada, Mohol, Martonos, Horgos).
- 62 VL F. 126. II. részleg. Пов. I. бп_45876. A belügyminisztérium államvédelmi osztálya értesítése a Dunai Bánság Igazgatóságának.
- 63 VL F. 126. II. részleg. 2.3. П/2 9276 сной. A Dunai Bánság Igazgatóság értesítése a zentai városi rendőri előjárásának.
- 64 VL F. 126. II. részleg. A Zentai Magyar Kulturális Egyesület kérelme.
- 65 Egry 2015. 328.
- 66 Janjetović 2005. 303.
- 67 Várady 2022. 86. A Nagybecskerekai Magyar Közművelődési Egyesület betiltásának történetét lásd: Várady 2022. 82–116.; A szabadkai Népkör betiltásának rövid történetét lásd: Szöllösy 1994. 46–48.
- 68 VL F. 126. II. részleg. K. Pov. Broj 236/1934. A városi rendőri előjárás bizalmi jelentése a Dunai Bánság Igazgatósága belbiztonsági ügyosztályának.
- 69 Egry 2015. 300., 327.
- 70 Egry 2015. 301.
- 71 Egry 2015. 313.
- 72 Egry 2015. 308., 315.
- 73 Kecskés Tamás: A magyar jog továbbélése a Délvidéken a két világháború között. In: *Híd*, 2021/7–8. 155.
- 74 VL F. 126. II. részleg. II/2 Бpoj: 23030. a Dunai Bánság Igazgatósága értesítése a zentai városi rendőrségnek.
- 75 Egry 2015. 318.
- 76 VL F. 126. II. részleg. Kuthy Zoltán, Simonyi Iván és Czabafi Sándor kérvénye.
- 77 Uo.
- 78 VL F. 126. II. részleg. Д. 3. Пов. II/2 Бpoj 2305. A Dunai Bánság Igazgatósága a belügyminisztérium államvédelmi osztályának.
- 79 VL F. 126. II. részleg. III. бп. 25349. A Belügyminisztérium Igazgató Ügyosztálya végzése a Dunai Bánság Igazgatóságának.
- 80 Vö.: AJ F. 38., 71/195. A kisebbségi egyesületek jegyzéke Zenta város területén. A zentai rendőrségi felettes jelentése (1935. jan. 22.).
- 81 Janjetović 2005. 303.
- 82 Pejín 2005. 72.
- 83 Mesaroš, Šandor: *Mađari u Vojvodini 1929–1941*. Novi Sad: Institut za istoriju, 1989. 146–147.